

מכתבו של הגאון ר' זלמן נחמיה גולדברג

ב"ה, יום ט"ו חשוון תשס"ז

כבוד ידידי הרה"ג רבי נחום רקובר שליט"א,

עברתי על ספרו החדש בשם תקנת השבים, ואני רואה למותר לדבר בשבח ספרו שכל הרואה אותו יתרגש מהיקף הבירורים בכל פרט ופרט מכל חכמי ישראל לדורותיהם, והבאתם באופן שכל אחד מבין דבריהם העמוקים, ולא הניח דבר מכל מה שיש בזה. ומפאת כבודו חיפשתי למצוא דבר שלא הביאו כדי להעיר עליו.

ואחר היגיעה מצאתי דבר שנמצא בגדול הראשונים ושכת"ר לא הזכירו, והוא שיטת רבנו חננאל, שהביאו תוס' בכתובות דף כב, א, ד"ה תרי, וכן הר"ן. ותוכן דבריו בפירוש הגמרא שם, ששלושה דיינים שישבו לקיים שטר ובאו שני עדים והעידו שאחד מהדיינים פסול להיות דין, שגזל ממון אחרים, ובאו שניים אחרים והעידו שכבר עשה תשובה, אין פסקם שפסקו שהשטר מקוים פסק. וטעם הדבר, שכיון שגם כת העדים שמעידים שעשה תשובה מודים שהיה גזלן, ונמצא שבשעה שפסק הדין היה פסול, ואף שמעידים שעשה תשובה, מ"מ הוא בחזקת פסול עד שנודעה לנו כשרותו. ע"כ. וכן נפסק בשו"ע כדעת ר"ח בחו"מ סימן מו סכ"ו: שלושה שישבו לקיים את השטר ובאו שני עדים וערערו על אחד מהדיינים שהוא גזלן, ובאו שניים אחרים והעידו שחזר בתשובה, אם עד שלא חתמו [הדיינים על הקיום] העידו שחזר, הרי זה חותם עמהם, שהרי שלושה היו. ואם אחר שחתמו השנים העידו עליו שעשה תשובה, אינו חותם עמהם, שהרי הוא כמי שאינו בעת חתימת השנים.

[ובר"ן כתובות ט, א, בדפי הר"ן, השיג על ר"ח, וז"ל: ולפי זה מכאן נלמד דגזלן לא מתכשר אלא משעה שהעידו עליו בבית דין שעשה תשובה, וכל שטרות שחתם בינתיים פסולים, דהא בההיא שעתא פסול היה. ואף דברי הרב אלפסי מסכימין בזה. אבל הדבר מתמיה, דודאי אין עדותן שעשה תשובה מכשירתו אלא שמגלה על הכשירו, וכיון שהעידו

עליו שעשה תשובה קודם שחתמו, איגלאי מילתא שראוי היה להצטרף באותה שעה. לפיכך נראים יותר דברי רש"י שפירש וכו'. עכ"ל].
ובש"ך סימן מו ס"ק ס"ו הקשה על שיטת ר"ח, הא קיימא לן שעד זומם למפרע הוא נפסל, ע"כ. וכוונתו, שכמו שנפסל למפרע, כך כשעושה תשובה מתכשר למפרע.

ולענ"ד נראה ליישב דעת ר"ח לפי מה שהעלה התומים בסימן צב סק"ה וכן בתחילת סימן כח באורים, שאין עדים נפסלים רק כשבי"ד קיבלו עדות עליהם שהם פסולים ופסלו אותם, אבל כל זמן שלא פסלו אותם כשרים לעדות. והגם שקיימא לן עד זומם למפרע הוא נפסל, והיינו משעה שהגיד עדות שקר, מ"מ זה רק כשבי"ד פסלו אותם נהיו פסולים למפרע.

והנה מושג זה שיתכן שיתהווה דבר למפרע, זהו נגד שכל האנושי, שבודאי אם קנה אדם חפץ ולאחר זמן מוצא בחפץ מום, מתבטל המקח למפרע, ושם הדבר מובן, שבאמת מעולם לא היה מקח רק לא ידענו מזה וחשבנו בטעות שיש מקח ונתברר שטעינו. אבל דבר שאינו למפרע רק כעת אנו פועלים על העבר, זה נגד השכל האנושי, שהעבר אין ומה שייך לשנותו.

מ"מ מצינו הרבה הלכות המבוססין על עניין זה.

(א) והנה אחת מהדוגמאות שמצינו שבי"ד חוקרים עדים שמעידים שראו הירח, ונחקרו העדים ולא הספיקו לומר מקודש [עד שחשכה], הרי החודש מעובר [רמב"ם, הלכות קידוש החודש, ב, ח]. הרי שבי"ד אינם רק לברר האמת, אימתי נראית הלבנה, אלא שתפקידם לקדש החודש. ומ"מ כשקדשו בי"ד החודש נעשה ר"ח מתחילת הלילה שכבר היה. ובר"ה שקדשו בי"ד החודש נעשה ר"ח מהלילה והיה אסור במלאכה. הרי שיש כח לבי"ד בדברים מסוימים לשנות העבר ולעשות יו"ט של ר"ה.

ונראה לקרב הדבר לשכלנו, על פי מה שכתב התוס' יו"ט במסכת אבות פ"ג מט"ו, הכל צפוי והרשות נתונה, והובא באור שמח הלכות תשובה [פרק ה, הלכה ה]. ותוכן דבריו, שזה שקשה להבין איך ייתכן ידיעה של הקב"ה מה שיהיה בעתיד ועדיין בחירה, שזה אינו מובן לנו, שחיים תחת בריאת הזמן, אבל הקב"ה, שהוא למעלה מן השמש ולמעלה

מן הזמן שהזמן הוא נברא, וכל שלמעלה מן הזמן המושגים עבר והווה ועתיד אינם מצטיירים כמו שמצטייר אצלנו, שאנו ברואים תחת הזמן. ולפי זה ניתן להבין שייתכן שיש דברים בהלכה שמשנים העבר. ועניין זה שניתן לשנות העבר נמצא בהרבה הלכות בתורה ונזכירם בקיצור.

(ב) במה שכתבו תוס' ב"ק לג ד"ה איכא, לדעת ר"ע שור תם שהזיק יוחלט השור, ומיד שהזיק נעשה השור של הניזק. והקשו בתוס', והרי פלגא ניזקא קנס, ואין חייבין קנס אלא אחר העמדה [בדין]. ותיצו שאחר שיעמוד נעשה השור של המזיק להיות של הניזק משעה שנגח. וכן הדין בהוציא שן ועין לעבדו, אף שזה קנס וצריך העמדה בדין, מ"מ אחר שיעמוד בדין יעשה בן חורין משעה שהוציא שן ועין. ועיין קצה"ח סימן תז סק"א מה שכתב, שמזיק שמכר את השור המזיק ואח"כ עמד בדין, נעשה למפרע השור של הניזק. אבל אין כאן הדין שגולן קונה קנייני גזילה וזה פוטרו מלשלם מה שנשתמש עם השור, אלא מכיון שבשעה שמכר לא היה גולן ואח"כ נעשה למפרע לא שלו, אינו נעשה גולן למפרע אלא שנעשה שור של הניזק למפרע, וצריך המזיק לשלם לניזק דמי שימוש בשור הניזק.

(ג) כל מה שכתב הרמב"ם באריכות בפ"ח לגירושין ובפ"ט, ומה שהסביר הרמב"ם תנאי שאמר, אם שזה הכוונה שקיום התנאי פועל שהגט או המעשה יפעל למפרע.

וכן מה שדנו בגמ' [זבחים כט ע"א] אם 'האכל יאכל ביום השלישי' פיגל, שייתכן לפרש שאכילה ביום השלישי פוגל הקרבן למפרע. וכן מה שחכם עוקר הנדר מעיקרו [כתובות עד ע"ב], שזה הכוונה. ואין להאריך כאן כל התוצאות מזה.

ומעתה, גם מה שרשע פוסל עד לעדות, צריך שבי"ד יפסלו אותו וזה נעשה למפרע. וכן כשעושה תשובה, פסק בי"ד שעשה תשובה מכשירו למפרע. ולכן מה שישב בבי"ד לפני שהכשירו, אין ההכשר פועל למפרע לעניין שיהיה מושב בי"ד.

ואחתום בברכה,

ז"נ גולדברג